

# דבר העורך

## חינוכאים שלום,

לחינוכאים נוטים לדבר על "התפוצצות הידע", ובצדק; הידע אכן מכפיל את עצמו בפרקי זמן קצרים, ולכך יש, או ראוי שיהיו, השלכות חשובות על החינוך. אחד התחומים שבהם הידע "מתפוצץ", וברעש גדול במיוחד, הוא החינוך עצמו; מה שנכתב בתחום זה בדור האחרון עולה בהיקפו פי כמה וכמה על מה שנכתב בתחום זה בכל הדורות שקדמו לו. גלי ההדף מהתפוצצות הידע בחינוך יוצרים לחץ על מוסדות החינוך, ואלה מחליפים במהירות גישות חינוכיות בהתאם לאפנות הרווחות בעונה נתונה. אנו חיים אפוא בעידן של חינוך תזזיתי וקצר נשימה. (חסידי תיאוריות קונספירציה אומרים שכל התזזית החינוכית הזאת נועדה בעצם למנוע שינוי אמיתי בחינוך, שכן שינוי כזה מצריך נשימה ארוכה; החינוך במצבו הקיים טוב ל"עשירון" העליון - ל"מעמד ההגמוני" - שבניו מתקדמים באמצעותו למשרות עתירות סטטוס). אחת הסיבות להתפוצצות הידע בחינוך היא אי-שביעות הרצון הגוברת מהחינוך, ובעיקר מהחינוך הבית-ספרי (schooling). אידיאולוגיות ותיאוריות חינוכיות משולות, כדברי הוגה אחד, לכדוריות דם לבנות המתרבות כאשר הגוף חולה. "המחלה", לפי משל זה, היא הפער הגדול מדי בין ערכי החברה הליברל-דמוקרטית-טכנולוגית לבין החינוך הבית-ספרי. חלק גדול מן האידיאולוגיות והתיאוריות החינוכיות המתרבות בדור האחרון מנסות להקטין את הפער הזה, ולהמציא מסגרות חינוכיות התואמות את רוח הזמן ועונות על אתגרי. אי-שביעות הרצון מהחינוך הבית-ספרי, וההכרה המתפשטת כי יש לתקנו, או למצוא לו תחליף, עדיין לא יצרו חלופה מוסדית מספקת. במרחב הזה של אידיאולוגיות ותיאוריות חינוכיות, החותרות לצמצום הפער בין רוח הזמן לבין החינוך הבית-ספרי, מתמקמת התנועה החינוכית המתרכזת בטיפול החשיבה. לתנועה, שמרכזת בארצות-הברית, יש תת-תנועות רבות (תנועה לחשיבה ביקורתית, תנועה לחשיבה יצירתית, תנועות שונות להקניית מיומנויות חשיבה, תנועות שונות המתבססות על תפיסות חדשות של ידע, תנועות שונות המתבססות על הגדרה מחודשת של אינטליגנציה, ועוד), שמטרתן היא טיפוח חושב עצמאי ומיומן. חשיבה עצמאית ומיומנת נתפסת כאן כתנאי הכרחי, אף כי לא מספיק, למימוש עצמי ולקיומה של "חברת ידע" - חברה המתבססת על ייצור ידע ועל ייצור על בסיס ידע. החיבור הזה שבין האינטרס של היחיד - מימוש עצמי, לבין האינטרס של החברה - קיום על בסיס ייצור ידע, נותן לתנועה לחינוך החשיבה את עיקר כוחה ותוקפה.

במרחב הזה של התנועה לחינוך החשיבה פועל בירושלים מכון ברנקו וייס לטיפול החשיבה, כיוצר, כפרשן, כמפיץ וכמיישם של רעיונות חינוכיים העוסקים בטיפול החשיבה; במרחב של פעילות המכון פועל העלון חינוך החשיבה, המביא לידיעת קוראיו מאמרים, רובם מתורגמים ומקצתם מקוריים, שעניינם חינוך החשיבה.

העלון הנוכחי של חינוך החשיבה מוקדש לכינוס בין לאומי שנתי שמכון ברנקו וייס ואגף ש"ר במשרד החינוך, התרבות והספורט, יזמו וארגנו. בכינוס - חשיבה בהוראה ובלמידה (מרכז הקונגרסים, בנייני האומה, 5-6.1.1998) - ירצו מומחים בעלי שם מחו"ל ומהארץ. העלון הנוכחי מביא מאמרים פרי הגותם (מאמרים של מרצים נוספים המשתתפים בכינוס יובאו בעלון הבא). המאמרים עוסקים בממד כזה או אחר של חינוך החשיבה, ומאחר שהממדים רבים, העלון אקלקטי במידה רבה. המאמרים מעידים על ההתרחשות העצומה במחשבת החינוך בכלל ובמחשבת חינוך החשיבה בפרט, או אם תרצו, על "התפוצצות הידע" בחינוך.

המאמר הראשון "בית-הספר כחממה לחשיבה" של ארתור קוסטה מאוניברסיטת קליפורניה, מתווה את קווי המתאר של בית-ספר שהוא חממה לחשיבה. לבית-ספר כזה יש שלושה מאפיינים יסודיים: חזון משותף; תוכנית לימודים ושיטת הוראה המעמידות במרכזן את תהליך החשיבה; ואקלים קהילתי השורה בחיי בית-הספר וביחסיו עם החברה שסביבו.

ארתור קוסטה ורוברט מרזנו, סגן המנהל של "המעבדה החינוכית להכשרה ולהתפתחות" באורורה, קולרדו, טוענים במאמרם "הוראת שפת החשיבה", שההוראה היא פעילות מילולית בעיקרה, ולפיכך יש חשיבות מעשית מכרעת לשפה שבה המורים נוקטים. מורים העושים שימוש שיטתי וקפדני במונחי חשיבה, מעודדים את תלמידיהם לחשוב כראוי.

שרי טישמן ודיוויד פרקינס מבית-הספר לחינוך של אוניברסיטת הרוורד מפתחים במאמרם "שפת החשיבה" רעיון דומה לזה שהוצג במאמר הקודם: השפה אינה רק כלי הרכב של המחשבות אלא גם הנהג שלהן, ולפיכך שליטה ב"שפת החשיבה" - אוצר המילים המתאר פעילויות חשיבה - היא תנאי לחשיבה הנוקטת ביעילות בפעילויות ששפת החשיבה מתארת. (ראו גם, טישמן, פרקינס, גיי, הכיתה החושבת, מכון ברנקו וייס, 1996).

בהרצאתו "סיבות למידה קונסטרוקטיביות חדשניות: סוגיות לעיון" (נשא במסגרת EARLI - אגודה המתמקדת בתהליכי הוראה ולמידה - באתונה בחודש אוגוסט האחרון) מעלה גבריאל סלומון, ראש החוג לחינוך באוניברסיטת חיפה, שאלה ביקורתית

לשם כך עליהם לדאוג לחינוך החומר בהתאם לגודל הפתחים, להרמת התריסים, להחדרת החומר החדש ולהדבקתו לחומר הישן שנדחף לתוכו לפני כן.

במאמרו "הוראת מיומנויות של אוריינות מדעית וחשיבה ביקורתית באמצעות למידה המבוססת על בעיות" טוען רוברט סווארץ מ"המרכז הלאומי להוראת החשיבה" במסצ'וסטס, שיש לחולל תפנית בהוראת המדעים; במקום להכשיר תלמידים לעיסוק מקצועי במדע, יש להכשירם להבנה מדעית של סביבתם, ולטפח חשיבה מדעית וחשיבה ביקורתית באמצעות תוכנית לימודים המבוססת על בעיות אותנטיות מחייהם של התלמידים.

אדית אקרמן מאוניברסיטת MIT מנתחת במאמרה "נקיטת פרספקטיבה והבניית אובייקט - שתי דרכים ללמידה" את ההשלכות של תפיסת הידע הממוצב על למידה בפרט ועל מושגי העצמי והעולם בכלל. היא מדגימה כיצד נקיטת פרספקטיבה - יכולת לראות אובייקט או אירוע מנקודות מבט שונות - והבניית אובייקטים מובילים באמצעות "צלילה לתוך" מצבים מסוימים, ו"יציאה החוצה" מהם, להבנה מעמיקה יותר. במאמר קצר - "אינטליגנציה - מהי, וכיצד ניתן להגבירה?" - ובשיחה קצרה - "על אודות מוחנו" - נוגע רוברט סילווסטר מאוניברסיטת אורגון בהשתמעויות החינוכיות של מחקר המוח לתפיסת האינטליגנציה, הלמידה וההוראה.

גדעון ונר סיפק חידה מרעננת במדורו הותיק "חשיבה על חשיבה באמצעות חידות".

**אנו מאחלים לכם כינוס פורה וקריאה מועילה.**

בנוגע להישגן של סביבות הלמידה הקונסטרוקטיביות החדשניות, שהן פרי "סיפור האהבה המשולש" בין שיקולים פילוסופיים, מחקרים פסיכולוגיים ואפשרויות טכנולוגיות: מה בעצם לומדים תלמידים בסביבות אלו, ומה היינו רוצים שילמדו? השאלה מרסנת מעט את ההתלהבות סביב סביבות אלו, אך בשום אופן לא מבטלת אותה (גם בעל המאמר הקים סביבה כזו - פרויקט סלי"ע).

גם מאמרו של דיוויד פרקינס "הטכנולוגיה פוגשת בקונסטרוקטיביזם: האם ישתדכו זה לזה?" עוסק בקשר שבין רעיונות פילוסופיים וממצאים פסיכולוגיים הכרוכים בקונסטרוקטיביזם לבין טכנולוגיית התקשוב. לדעתו זהו קשר פורה המניב יותר מסכום חלקיו.

ראובן פוירשטיין, רפי פוירשטיין וירון שור מ"המרכז הבינלאומי לקידום כושר הלמידה" בישראל טוענים במאמרו "התהליך כתוכן של החינוך", שיש להפוך את התהליך החינוכי לתוכן של החינוך. את זאת יש לעשות באמצעות "התנסות בלמידה מתווכת", שלה שלושה מאפיינים: יצירת מתווכים בין הלומד לגירויים הזורמים אליו; הגברת "המרחק" המנטלי ממנו הלומד מקיים יחסי גומלין עם עולמו; ומתן משמעות המחוזה גורם רגשי והנעתי ללמידה.

סידני שטראוס ותמר שילוני מאוניברסיטת תל-אביב מתארים במאמרו "מודלים שיש למורים על שכלם ועל למידתם של ילדים" את המודל שבאמצעותו מורים מייצגים לעצמם את שכלם ולמידתם של תלמידים ואת הוראתם שלהם. לפי מודל הנדסי זה שכלם של ילדים נתפס כמכל בעל פתחים שעליהם מגינים תריסים, מוגפים על-פי-רוב. תפקיד המורים הוא לדחוף לתוך המכל חומר הנמצא מחוצה לו ולהבטיח שיישמר שם.